1956. On a effectué, bien entendu, les rectifications et les compléments nécessaires aux pièces qu'on avait incluses dans le volume C. Buzdugan, Oct. Luchian, C. C. Oprescu, *Monede şi bancnote româneşti,* Bucarest, 1977 et nous avons publié ici les quelques projets et épreuves, qui ont échappé à l'attention des auteurs du volume que nous venons de citer.

EXPLICATION DES FIGURES

Pl. I. Projets, photographies sur métal: 25 bani 1921.
Pl. II. Projets, photographies sur métal: 50 bani 1921 et 1 leu 1922.
Pl. III. Épreuves monétaires des années 1921-1944.
Pl. IV. Cassette à spécimens monétaires: R.P.R., 1956.

PROBA DE 5 LEI 1922 (MBR, 225b)

LILIANA-NICOLETA HANGANU
şi *RADU OCHEŞEANU*

Sfârşitul primului război mondial ridica în faţa autorităţilor române o problemă financiară şi anume unificarea monetară a României reîntregite[1].Realizarea acesteia ar fi dus în primul rând la stoparea haosului financiar în continuă creştere, datorită rămânerii în circulaţie a biletelor având o pretinsă acoperire în aur la Banca Reich-ului, ce au fost emise de autorităţile de ocupaţie prin Banca Generală a României, a bancnotelor ruseşti din emisiunile Romanov şi Lwow (în Basarabia), a coroanelor austro-ungare (în teritoriile româneşti eliberate de sub stăpânirea imperiului bicefal) - precum şi datorită pătrunderii masive a coroanelor Băncii Austro-Ungare (inclusiv a biletelor de 10 000 coroane emise de această instituţie după prăbuşirea Imperiului)[2], iar în Basarabia, într-o mai mică măsură a rublelor fără valoare[3]. Cu toate încercările guvernanţilor români de a împiedica invadarea pieţei transilvănene şi bucovinene cu astfel de bilete, a căror valoare se deprecia continuu (chiar şi măsura de a se ştampila bancnotele austro-ungare s-a dovedit în final ineficace, atât din cauza falsificării ştampilei, cât şi a ştergerii tuşului în timpul circulaţiei), procesul de pătrundere ilegală în ţară nu a fost stopat[4].

La preschimbarea din septembrie 1920 a biletelor aflate în circulaţie pe piaţa monetară românească numai în bancnote ale Băncii Naţionale a României, statul român a pierdut prin această operaţie 7,025 miliarde lei[5], datorie publică ce a grevat bugetul ţării ani de-a rândul, deşi, în timp, parte din sumă a fost recuperată din activele *Die Oesterreichisch-Ungarische Bank* primite de România ca stat succesor al Imperiului austro-ungar[6].

Pentru normalitatea tranzacţiilor cotidiene era necesară pe piaţa monetară, în primul rând, din câteva considerente de politică financiară, emiterea unor bani de metal cu nominale mici şi care să poarte noi simboluri ce să reflecte în acest fel noile condiţii teritoriale şi istorice. Astfel, se ştie că viteza foarte mare de rotaţie pe piaţă a monedei mărunte nu permite folosirea banilor de hârtie, care, indiferent de calitatea suportului, se uzează rapid. Din epoca modernă, dreptul regalian al statului de emitere a monedei naţionale a fost parţial concedat băncilor de emisiune, dar numai pentru cupiurile de valoare mare. Şi numai în condiţiile speciale ale primului război mondial, datorită retragerii metalului preţios din circulaţie prin tezaurizare, statul a îngăduit Băncii Naţionale să emită bilete de 1, 2 şi 5 lei, Ministerul Finanţelor emiţând numai bilete de 25 şi 50 bani. Pe de altă parte, prin baterea monedei divizionare de metal, statul român ar fi avut câştiguri substanţiale: astfel, în a doua jumătate a secolului al XIX-lea, pentru baterea primelor monede de bronz, statul a

BSNR, LXXXVI–LXXXVII, 1992–1993, p. 225–231

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

cheltuit doar o doime din valoarea nominală a emisiunii, în timp ce pentru piese din alte metale comune monetizabile, ca de exemplu nichel, câştigul din batere atingea aproape 75%[7].

Pentru fabricarea noilor semne monetare din metal, începând din anii 1921–1922, guvernul român a contactat firme de specialitate din străinătate, care să execute proiectele, probele şi moneda măruntă de 25 şi 50 bani, 1, 2 şi 5 lei. Din literatura numismatică, ştim că s-au făcut astfel de comenzi la casa *Huguenin Frères & Co*, Le Locle, Elveţia (25 bani[8] şi 50 bani 1921[9]), la *Metallurgica Italiana* (50 bani[10] şi 1,25 lei[11]) şi la Bruxelles şi *Sté Française de Monnayage Paris* - Filiala Poissy (1 leu şi 2 lei 1924)[12].

Cu toate tentativele, punerea în circulaţie a setului de monede metalice de nominal mic a fost amânată[13]. Astfel, doar în octombrie 1921 a sosit în ţară primul transport de subdiviziuni cu milesimul 1921[14], moneda de 50 bani fiind pusă în circulaţie la 22 noiembrie 1921[15]. În iunie 1924[16] au început să fie puse în circulaţie monedele de 1 leu şi 2 lei 1924[17] şi abia în 1930 moneda de 5 lei[18], deşi probe pentru aceasta din urmă s-au executat încă din anii 1921–22[19].

În colecţiile Cabinetului numismatic al Muzeului de Istorie şi Artă al Municipiului Bucureşti se păstrează un exemplar al probei de 5 lei 1922 (MBR, 225b)[20]. Această probă nu era cunoscută ca atare în România, literatura de specialitate înregistrând un singur exemplar, prin catalogul licitaţiei Henry Christensen, iunie 1966[21], cu descriere incompletă. Din această cauză, considerăm că nu este lipsită de interes prezentarea exemplarului din colecţiile M. I. A. M. B., cu precizările şi completările de rigoare în raport cu catalogul standard, atât în ceea ce priveşte datele tehnice (metalul şi greutatea) cât şi descrierea inexactă (poate din cauza fotografiei neclare).

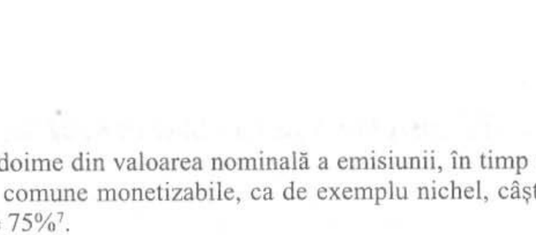

Fig. 1. Proba de 5 lei 1922 (MBR, 225b).

Proba se prezintă astfel:
CuNiZn, ↓, 13,14 g., 33 mm, muchie netedă
Av. Sus, coroana regală a României; de dedesubt în dreapta, semicircular, spic de grâu, iar în stânga valoarea nominală 5 LEI.
Rv. Nud de femeie, îngenunchiată spre dreapta, cu părul împletit în coşiţa care atârnă pe umărul stâng şi pulpa dreaptă, cu palma căuş la un izvor. În exergă: ROMANIA/1922.

În ceea ce priveşte alegerea uneia sau alteia dintre feţele probei drept avers - respectiv, revers - discuţia rămâne deschisă. Cum greutatea, (în cazul economiilor metaliste) şi, deci, puterea de circulaţie a unei monede este garantată de emblema autorităţii emitente, în acest caz am considerat drept avers faţa pe care este imprimată coroana regală a României, element al sigiliului de stat şi simbol al acestei autorităţi. De asemenea, trebuie menţionat faptul că reprezentarea Coroanei de Oţel s-a făcut într-o manieră uşor stilizată cu fleuroane schematizate şi glob cu cruce simplă, în locul crucii „Trecerea Dunării" (heraldic, *crucea bizantină* sau *croix recroisettée*).

În legătură cu atelierul care a realizat această probă, considerăm că acesta este firma elveţiană din Le Locle, *Huguenin Frères & Co.* Aducem în sprijinul acestei ipoteze următoarele argumente:
a) Proiectele piesei de 50 bani 1921[22] şi 1 leu 1922[23] au acelaşi revers (cu snop de grâu) ca şi probele de 2 lei 1922[24] şi 5 lei 1922[25].
b) O probă de 50 bani de acest tip se păstrează în colecţiile M. I. A. M. B., în etuiul original al casei „Huguenin Frères & Co/Médailleurs/ Le Locle (Suisse)"[26].
c) Probele de 1, 2 şi 5 lei menţionate mai sus au acelaşi avers (sus, corona regală, iar dedesupt spic de grâu şi valoarea nominală) ca şi aversul probei pe care o prezentăm aici. Mai mult, la un studiu atent al probelor de 5 lei 1922 am putut observa că aversurile celor două versiuni MBR, p. 304, nr. 225, păstrat în colecţia Constantin Mihai, şi MBR, p. 304, nr. 225b, exemplarul din colecţia M. I. A. M. B., sunt bătute cu aceeaşi ştanţă.

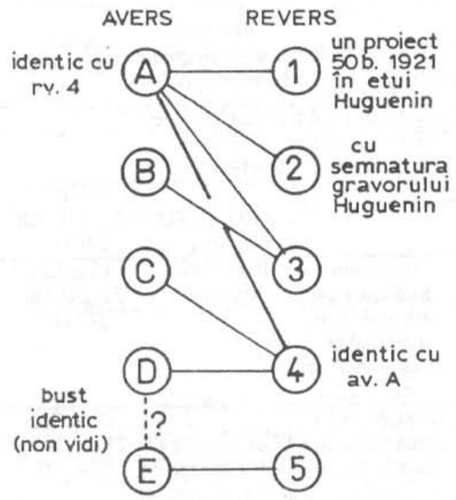

Fig. 2. Schema legăturilor avers-revers pentru proiectele şi probele monetare cu milesimul 1922 propuse Ministerului Finanţelor de firma Huguenin Frères & Co.

În urma argumentelor aduse considerăm că proba în discuţie este lucrată de gravorii casei „Huguenin Frères & Co".

Deşi argumentaţia noastră este suficientă, adăugăm şi informaţiile oferite de un alt set de proiecte fotografiate pe metal şi probe, necunoscut de autorii catalogului standard, deşi a fost publicat de dl. Octavian Iliescu încă din 1968[27]. Acest lot conţine pe lângă proiectele fotografice pe metal, cu care ne obişnuise deja Casa Huguenin şi exemplare cu alte reprezentări decât cele înregistrate de catalogul standard. Între piesele acestui lot se află şi patru exemplare ce au pe revers snopul de grâu ca pe

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

piesele de 50 bani 1921 (MBR, p. 303, nr. 221f), 1 leu 1922 (MBR, p. 304, nr. 223), 2 lei 1992 (MBR, p. 304, nr. 224), 5 lei 1922 (MBR, p. 304, nr. 225), dar la care, în exergă, se află semnătura Huguenin[28].

În concluzie, conform tabelului pe care l-am alcătuit aici cu proiectele şi probele de 1, 2 şi 5 lei 1922, putem afirma pe baza legăturilor de ştanţe (vezi fig. 2) şi de simboluri, că toate aceste piese sunt produse de firma „Huguenin Frères & Co".

În condiţiile în care pentru monedele de 25 şi 50 bani sunt consemnate mai multe proiecte şi probe, iar pentru 5 lei 1922 se cunosc deja două probe diferite, este posibil ca cercetări ulterioare, desigur şi prin republicarea cu toate datele tehnice şi descrierile adecvate ale probelor de 2 lei 1922 (MBR, p. 304, nr. 224) şi 5 lei 1922 (MBR, p. 304, nr. 225a), să scoată la iveală proiecte sau probe şi pentru 1 şi 2 lei 1922, având pe revers nudul de femeie[29] sau chiar cu alte reprezentări, cum pare a indica, sub rezerva unei viitoare descrieri, proba de 5 lei 1922 (MBR, p. 304, nr. 225a).

Tabel

de concordanţe ale reprezentărilor de pe aversul proiectelor fotografiate pe metal (Pf) şi a probelor (Pr), executate de firma „Huguenin Frères & Co" pentru piesele neemise de 1, 2 şi 5 lei 1922

Avers	Revers	Nominal			
		1 leu 1992	2 lei 1992	5 lei 1922	50 bani 1921
Descriere	Descriere				
Tip	Nr. crt.	Nr. cat.	Nr. cat.	Nr. cat.	Nr. cat.
A Coroana regală; dedesubt spic de grâu şi nominalul	1 ROMANIA snop de grâu în ex. 1992	MBR, 223 (Pf)	MBR, 224 (Pr)	MBR, 225 (Pr)	Pt. rv. MBR, 221f, M. Cojocărescu 3 (Pf)
	2 Nud de femeie în ex. ROMANIA/1992	–	–	MBR, 223b (Pr)	
	3 ROMANIA snop de grâu în ex. 1922/ Huguenin	CreştCol 23–24/1968 240 (Pr)	CreştCol 23–24/1968 239 (Pr)	–	
B Stema mică a României pe ramuri de laur; nominal pe două rânduri; în ex. 1922		CreştCol 23–24/1968 242 (Pr)	CreştCol 23–24/1968 241 (Pr)	–	
C ROMANIA stema mijlocie a României, jos 19/22	4 Coroana regală; dedesubt spic de grâu şi nominalul (vezi avers A)	CreştCol 23–24/1968 244 (Pf)	CreştCol 23–24/1968 243 (Pf)	–	
D FERDINANT (sic!) I REGE (sic!) ROMANILOR. Bust spre st.		CreştCol 23–24/1968 246 (Pf)	CreştCol 23–24/1968 245 (Pf)	–	
E FERD. I REGE (sic!) ROMANILOR. Bust spre st.	5 Stema mică a României; nominal, dar IEU sau IEI	CreştCol 23–24/1968 248 (Pf)	CreştCol 23–24/1968 247 (Pf)	–	

NOTE

[1] Pentru problema unificării monetare din 1920–1921, vezi: H. Gr. Maniu, *L'unification monétaire suscitée par la guerre actuelle spécialement en Roumanie*, Paris, 1921, p. 81–103; Idem, *Unificarea monetară*, Bucureşti, 1924; V. Slăvescu, *Istoricul Băncii Naţionale a României (1880–1924)*, (Bucureşti), 1925, p. 283–294; A. Vijoli, *Sistemul bănesc în slujba claselor exploatatoare din România*, Bucureşti, 1958, p. 179–185; C. C. Kiriţescu, *Sistemul bănesc al leului şi precursorii lui*, II, partea a IIII-a (Bucureşti), 1967, p. 272–287.

[2] C. C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 273–275.

[3] C. Argetoianu, Bursa, 19, aprilie 1920, Nr. 816, p. 244:„Ruble aveam numai 500 milioane, pe când acum avem 1,7 miliarde".

[4] În ianuarie 1919, cantitatea de coroane austro-ungare era de 1,5 miliarde, la mijlocul anului 1919, când a avut loc ştampilarea lor se aflau în circulaţie 3,5 miliarde coroane, urmând ca, în septembrie 1920, statul să preschimbe 8,718 miliarde coroane. C. C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 274. 275 şi 279. După Slăvescu, *op. cit.*, p. 290, situaţia coroanelor a fost următoarea: circa 2 500 milioane evaluate „în mod larg" în 1919, 4 000 milioane în martie 1920 şi 8580 milioane la preschimbare.

[5] C. C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 279, situaţia finală la prescimbarea din septembrie 1920:

Moneda	Suma totală de preschimbat	Echivalent în lei
Coroane austro-ungare	8 718 587 304	4 353 743 808
Ruble Romanov	640 006 502	1 208 701 217
Ruble Lwow	1 188 267 705	
Lei Banca Generală	1 463 546 396	1 463 546 396
	TOTAL	7 025 991 421

[6] România, ca stat moştenitor al Imperiului austro-ungar, a primit în anii '20, în mai multe tranşe, drept cotă parte din succesiunea lui „Die Oesterreichisch-Ungarische Bank", 61 milioane coroane aur, echivalentul a 2,5 miliarde lei la cursul zilei (februarie 1924), urmând a mai primi încă 8-10 milioane coroane aur ori echivalentul lor în devize sau hârtii de valoare; vezi Universul, 42, februarie 1924, nr. 31, p. 4.

[7] V. Boerescu în dezbaterile Camerei României la legea monetară din 1867, în C. I. Băicoianu, *Istoria politicei noastre monetare şi a Băncii Naţionale*. Acte şi documente, I, partea a II-a, Bucureşti, 1932, p. 239.

[8] 25 bani 1921, MBR, p. 302, nr. 220 pentru probă şi p. 302–303, nr. 220 a-i pentru proiecte fotografiate pe metal.

[9] 50 bani 1921, MBR, p. 303, nr. 221 pentru probă şi p. 303–304, nr. 221a-i pentru proiecte fotografiate pe metal.

[10] 50 bani, MBR, p. 304, nr. 222b.

[11] 1,25 lei, MBR, p. 304, nr. 222c.

[12] Pentru 1 leu 1924, vezi MBR, p. 265, nr. 86, Bruxelles, şi 86a, Sté Française de Monnayage Paris (Filiala Poissy), şi pentru 2 lei 1924, vezi MBR, p. 265, nr. 87, Bruxelles, şi 87a, Sté Française de Monnayage Paris (Filiala Poissy), şi pentru probele acestei emisiuni, vezi MBR, p. 304, nr. 226 şi 227; pentru atribuirea proiectelor fotografiate pe metal şi a probelor de 1, 2 şi 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 223, 224, 225, 225b, vezi *infra* demonstraţia noastră. În ceea ce priveşte probele de 2 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 224a şi 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225a, lipsind din catalogul standard atât descrierile, cât şi ilustraţiile, nu putem include aceste piese în discuţia noastră, rămânând ca viitoarele descoperiri să confirme impresia noastră că este vorba de piese având acelaşi revers ca proba de 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225b, de care ne ocupăm în acest studiu.

[13] Pentru explicarea îndelungatei amânări a intreducerii pe piaţa românească postbelică a semnelor monetare metalice emise de Ministerul Finanţelor, cercetătorii problemei au pretextat existenţa unor condiţii obiective şi subiective cărora trebuia să li se găsească în primul rând rezolvarea înaintea declanşării acestei operaţii, profitabile pentru bugetul statului. De fapt, „revalorizarea", „consolidarea", „stabilizarea leului", „restabilirea convertibilităţii", „reîntoarcerea

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com

la acoperirea cu aur", „plafonarea emisiunii" - deziderate ale finanţiştilor epocii, nu sunt decât reflectarea puternicului şoc psihologic suportat de contemporani, după prăbuşirea sistemului economic monometalist şi apariţia, în timpul primului război mondial, a unui nou sistem economic mondial (ale cărui legi le-a desluşit Lord J. M. Keynes), în care moneda naţională este acoperită de cantitatea totală de bunuri şi servicii oferite pieţei, iar inflaţia dirijată rămâne o pârghie importantă pentru impulsionarea economiei naţionale. În acest context, toate argumentele aduse în literatura noastră economică şi istorică în această problemă (mai ales în legătură cu situaţia maselor populare) sunt caduce; în special, în ceea ce priveşte literatura marxistă şi a epigonilor săi, educaţi la marea şcoală a economiei monometaliste a lui Marx, însă, din păcate, alterată de demagogia leninist-comunistă. Introducerea rapidă a semnelor monetare metalice nu ar fi avut în acest caz decât efecte benefice pentru viaţa economică. (În 1924, prin punerea în circulaţie a pieselor metalice de 1 leu şi 2 lei, masa monetară aflată pe piaţa românească nu a crescut decât cu 1,89% sau 1,86% - depinde de metoda de calcul folosită - ceea ce nu împieta în nici un fel circulaţia). Singura beneficiară a întârzierii acestei operaţii, de către guvernele liberale, cu trei ani, a fost Banca Naţională a României, institut privat de emisie, care - prin emiterea a 287 678 100 000 lei în cupiuri mici, între anii 1922–1924 (acestea topindu-se în cea mai mare parte în circulaţie şi nemai întorcându-se pentru schimbarea la ghişeele băncii) - a trecut la partida „profit" diferenţa dintre costul de producţie al biletelor şi valoarea lor nominală. Vezi C. C. Kiriţescu, *op. cit.*, p. 544, Anexa IA, p. 548, Anexa II şi p. 550, Anexa III, pentru situaţiile numeralului în circulaţie.

[14] O. Iliescu, CN, 1, 1978, p. 86–88, dar vezi şi Universul, 39, octombrie 1921, nr. 233, p. 1, unde este menţionat primul transport de 1 milion de piese metalice de 50 bani sosit din Elveţia.

[15] Universul, 39, noiembrie 1921, Nr. 269, p. 1: Ministerul Finanţelor anunţă „că pune în circulaţie cu începere de la 22 noiembrie 1921 deocamdată moneda de 0,50 bani (sic!)".

[16] Universul, 42, iunie 1924, Nr. 129, p. 4.

[17] 1 leu 1924, MBR, p. 265, nr. 86–86a; 2 lei 1924, MBR, p. 265, nr. 87–87a.

[18] 5 lei 1930, MBR, p. 266, nr. 92 - Paris, nr. 92a - Heaton-Londra şi nr. 92b-King's Norton Metal Company - I. C. I. Metals Limited, Birmingham.

[19] 5 lei 1921, MBR, p. 304, nr. 222; 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225; 5 lei, MBR, p. 304, nr. 225a (fără descriere, fără ilustraţie, anul ?) şi 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225b.

[20] Piesa cu nr. inv. M. I. A. M. B. 75 742 a fost achiziţionată în anul 1962 de la Droc Karen, pentru suma de 1 leu.

[21] 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225b după World Coins, 1969, aprilie, p.364.

[22] 50 bani 1921, MBR, p. 303, nr. 221f.

[23] 1 leu 1922, MBR, p. 304, nr. 223, dar proiect fotografiat pe metal şi nu probă, cum informează catalogul standard, vezi C. Mihai şi R. Ocheşeanu, în acest volum, p. 217.

[24] 2 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 224.

[25] 5 lei 1922, MBR, p. 304, nr. 225.

[26] Maria Cojocărescu, BSNR, 75–76, 1981–1982, nr. 129–130, 1983, p. 381–385.

[27] O. Iliescu, CreştCol, 23–24, ianuarie-iunie 1968, p. 65–66.

[28] *Ibidem*, p. 65, nr. 240 şi 242 pentru 1 leu 1922, nr. 239 şi 241 pentru 2 lei 1922.

[29] Vezi presupunerea noastră, *supra*, nota 11.

THE "5 LEI 1922" SAMPLE (MBR, 225b)

SUMMARY

The authors present the "5 lei 1922" sample which is being kept in the Numismatics Cabinet's collections of the History & Art Museum of Bucharest. This sample was not know as such in Romania, the specialized literature recording a single copy, by means of the Henry Christensen's Auction Catalogue, 1966, June, with an incomplete description. This article fills in the standard catalogue (MBR) concerning the technical data (the metal and the weight of the sample), as well as the description.

The sample is as follows:

CuNiZn, ↑13,14 g, 33 mm, smooth edge

Obv. Up, the royal crown of Romania; beneath at the right semicircular ear of wheat, to the left the nominal value: 5 LEI

Rev. Woman's nude, kneed to the right, with the hair plaited; the plait hangs on the left shoulder and the right calf; she stretches her hand towards a spring. ROMANIA/1922 in exergue.

The authors prove that this samle was made in the house Huguenin Frères & Co, Le Locle.

THE EXPLANATION OF THE FIGURES

Fig. 1. The "5 lei 1922" sample.

Fig. 2. The scheme of the observe/reverse's relationships for the monetary projects and samples with the year 1922 proposed to the Financial Ministry by the firm Huguenin Frères & Co.

PDF created with pdfFactory Pro trial version www.pdffactory.com